

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.І. ПИРОГОВА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи
проф. О. Власенко

О. Власенко

» травня 2019 р.

ФАРМАКОЛОГІЯ
(назва навчальної дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
з підготовки доктора філософії
на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти

галузі знань . 22 Охорона здоров'я
(шифр і назва галузі знань)

спеціальності . 222 Медицина
(код і найменування спеціальності)

мова навчання українська, російська, англійська

2019 рік
Вінниця

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, відділ аспірантури, докторантури

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: професор, д.мед.н. Н.І. Волощук,
доцент, к.мед.н. О.М. Денисюк

РЕЦЕНЗЕНТИ: завідувач кафедри клінічної фармації та клінічної фармакології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, доктор медичних наук, професор Яковлева О.О.; завідувач кафедри загальної та біологічної хімії Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, доктор медичних наук Заїчко Н.В.

Обговорено на засіданні кафедри фармакології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова та рекомендовано до затвердження на центральній методичній раді / науковій комісії

«26» квітня 2019 року, протокол № 11

Схвалено на центральній методичній раді / науковій комісії та рекомендовано до затвердження вченою радою «20» травня 2019 року, протокол № 15

Затверджено вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

«30» 05 2019 року, протокол № 10

Вчений секретар

(підпис)

(Серебреннікова О.А.)
(прізвище та ініціали)

В СТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Фармакологія» складена відповідно до Освітньо-наукової програми Вінницького національного медичного університету ім. М.І.Пирогова

	на третьому (освітньо-науковому) рівні
	(назва рівня вищої освіти)
галузі знань	22 «Охорона здоров'я»
	(шифр і назва галузі знань)
спеціальності	222 «Медицина»
	(код і найменування спеціальності)

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Програма доктора філософії зі спеціалізації «Фармакологія» для аспірантів Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова складена для галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальності 222 «Медицина».

Програма розроблена відповідно до ліцензійних умов затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187 на підставі Закону України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 року №1556-18 та Постанови Кабінету міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» № 261 від 23.03.2016 р., Положення про порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у ВНМУ ім. М.І. Пирогова та Навчального плану підготовки доктора філософії.

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Під час вивчення дисципліни аспірант поглиблює та розширює знання з фармакології для подальшого застосування у клінічній практиці, в педагогічній роботі та закладає основи для набуття універсальних навичок дослідника.

Статус навчальної дисципліни: вибіркова.

Предметом вивчення фармакології є сукупність процесів, що виникає при взаємодії лікарських засобів з організмом людини чи експериментальної тварини; закономірності між хімічною будовою, фізико-хімічними властивостями та фармакологічною дією ліків; а також методологія проведення доклінічних досліджень нових лікарських засобів та перспективних субстанцій.

Міждисциплінарні зв'язки: відповідно до навчального плану, вивчення навчальної дисципліни «Фармакологія» здійснюється аспірантом на II та III роках навчання, після набуття знань з основних базових дисциплін на II рівні вищої освіти, дисциплін з циклу загальної підготовки (Історія філософії, як методологічна основа розвитку науки та цивілізації, Англійська мова у науково-медичному спілкуванні, Медична етика та деонтологія, Культура мови лікаря: термінологічний аспект, Публікаційна активність та наукометричні бази даних, Біоетичні та медико-правові основи наукових досліджень) та дисциплін з професійно-вибіркового блоку (Сучасна внутрішня медицина, Сучасна хірургія, Сучасна педіатрія, сучасне акушерство та гінекологія, Клінічні фізіологія, патофізіологія, медична генетика, Клінічна біохімія та мікробіологія, Клінічна морфологія). У свою чергу, Фармакологія є невід'ємною складовою поглибленого вивчення аспірантом спеціалізованих дисциплін (Внутрішні хвороби, Кардіологія, Ревматологія, Фтизіатрія, Гастроентерологія, ендокринологія, Загальна практика-сімейна медицина та ін.).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. *Метою* викладання навчальної дисципліни “Фармакологія” є підготовка висококваліфікованого спеціаліста-фармаколога шляхом формування глибинних знань теорії та практики з фармакології, набуття практичних навичок щодо принципів обґрунтування раціонального і безпечного для здоров'я людини застосування лікарських засобів з метою лікування та профілактики захворювань.

1.2. Основними *завданнями* вивчення дисципліни “Фармакологія” є

- поглиблення отриманих раніше знань по всіх розділах фармакології, підвищення рівня теоретичних та наукових знань з предмету з подальшим їх практичним застосуванням;
- поглиблене теоретичне вивчення обраної наукової теми шляхом постійної роботи з джерелами вітчизняної і світової наукової літератури та практичне застосування отриманих знань при проведенні експериментальних фармакологічних досліджень та обробці отриманих результатів;
- навчання педагогічної майстерності.

Програмні результати навчання (РН):

- RN1 Демонструвати безперервний розвиток власного інтелектуального та загальнокультурного рівню, самореалізації.
- RN2 Інтерпретувати та аналізувати інформацію з використанням новітніх інформаційних технологій.
- RN3 Виявляти невирішені проблеми у предметній області, формувати питання та визначати шляхи їх рішення.
- RN4 Формувати наукові гіпотези, мету і завдання наукового дослідження.
- RN5 Розробляти дизайн та план наукового дослідження.
- RN6 Виконувати оригінальне наукове дослідження.
- RN7 Пояснювати принципи, специфічність та чутливість методів дослідження, інформативність обраних показників.
- RN8 Володіти, вдосконалювати та впроваджувати нові методи дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності.
- RN9 Аналізувати результати наукових досліджень, використовувати методи статистичного дослідження.
- RN10 Впроваджувати результати наукових досліджень у освітній процес, медичну практику та суспільство.
- RN11 Презентувати результати наукових досліджень у формі презентації, постерних доповідей, публікацій.
- RN12 Розвивати комунікації в професійному середовищі й громадській сфері.
- RN13 Організовувати освітній процес.
- RN14 Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення.
- RN15 Організовувати роботу колективу (студентів, колег, міждисциплінарної команди).
- RN16 Дотримуватися етичних принципів при роботі з лабораторними тваринами.
- RN17 Дотримуватися академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів.

Очікувані результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-наукової професійної програми здобувач наукового ступеня доктор філософії з фармакології повинен:

1. Володіти глибокими теоретичними знаннями з номенклатури та класифікації лікарських засобів; їх фармакологічної характеристики, механізмів дії, показів до застосування відповідно особливостей фармакокінетики та фармакодинаміки, можливих побічних ефектів, їх попередження та усунення;

2. Мати чітке розуміння основних шляхів фармакологічної корекції порушень функцій органів та систем;
3. Вміти застосувати отримані теоретичні знання з фармакодинаміки і фармакокінетики лікарських засобів в практичній медицині;
4. Обґрунтовувати покази до призначення певного лікарського засобу, вибір лікарської форми та шлях його введення в кожному конкретному випадку;
5. Знати та вміти обрати препарат з урахуванням віку та статі хворого, наявності супутніх патологій або інших особливостей пацієнта (вагітність, заняття спортом, професія та ін.);
6. Вміти винести судження про можливість виникнення побічних ефектів лікарських засобів з метою їх запобігання, оцінивши співвідношення користь/ризик; визначити прояви можливої побічної дії, обрати раціональні методи їх попередження і корекції;
7. Вміти пояснити доцільність і безпечність поєднаного застосування лікарських засобів згідно отриманих знань про можливі варіанти взаємодії між препаратами;
8. Знати теоретичні підходи і методики фармакологічних та інших досліджень для доклінічного вивчення лікарських засобів та перспективних субстанцій;
9. Володіти здатністю поставити проблему, проаналізувати існуючі данні з відповідного питання та запропонувати її вирішення;
10. Вміти зробити огляд та пошук інформації з певної проблеми в спеціалізованій літературі, використовуючи різноманітні ресурси: журнали, бази даних, он-лайн ресурси;
11. Вміти запланувати та провести експериментальні дослідження по доклінічному вивченню лікарських речовин та перспективних субстанцій; зібрати, обробити, проаналізувати та зберегти отримані данні, а також дати рекомендації по їх подальшому використанню згідно сучасних уявлень світової науки та презентувати отримані результати у фаховій літературі та наукових форумах;
12. Володіти основними методологічними підходами та знати особливості викладання предмету «Фармакологія» у ВНЗ;
13. Вміти спланувати практичне заняття з фармакології згідно робочої програми та провести його на високому професійному рівні, оцінити знання та вміння студентів.

Випускник аспірантури є фахівцем вищої кваліфікації і підготовлений до самостійної (в тому числі керівної) науково-дослідницької діяльності, що вимагає широкої фундаментальної підготовки в сучасних напрямках науки, глибокої спеціалізованої підготовки в обраному напрямку, володіння навичками сучасних методів дослідження; готовий до науково-педагогічної роботи у закладах вищої та передвищої фахової освіт.

2. Програма навчальної дисципліни

Дисципліна	Змістові модулі	Загальна кількість годин	Кредити ЄКТС	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Медична та педагогічна практика
Фармакологія	5	300	10	-	90	90	120

Змістовий модуль 1. Загальна фармакологія. Фармакодинаміка та фармакокінетика як основні складові загальної фармакології

Лікарська речовина, лікарський засіб, лікарська форма, лікарський препарат. Джерела одержання лікарських засобів. Механізми дії лікарських засобів. Роль та види рецепторів в проявах фармакодинамічних ефектів. Види білків-транспортів, основні ензими та вторинні месенжери та їх роль в механізмах дії ліків.

Види дії ліків при сумісному застосуванні. Антагонізм: фізичний, фізико-хімічний, фізіологічний, біохімічний, фармакологічний. Прямий та непрямий антагонізм, його значення. Синергізм, аддитивна дія ліків, потенціювання. Фактори, що впливають на дію лікарських речовин в організмі. Хронофармакологія. Фармакогенетика.

Поняття про фармакокінетику. Поняття про біодоступність та біоеквівалентність препаратів. Розподіл ліків в організмі. Біотрансформація. Значення генетичних факторів в дії лікарських

речовин. Індуктори та інгібітори мікросомальних ферментів печінки, їх значення. Поняття про коефіцієнт елімінації та кліренс лікарської речовини. Поняття про взаємодію ліків, їх характер та класифікація.

Поняття про безпеку ліків. Побічна дія ліків. Індивідуальна чутливість організму до ліків.

Нанотехнології у фармакології.

Сучасні принципи та методи пошуку лікарських засобів. Основні засади належної лабораторної практики (GLP) при створенні та вивченні нових лікарських засобів. Поняття про стандартні операційні процедури (СОП). Методи оцінки фармакологічної активності *in vitro*. Метод оцінки фармакодинамічних та фармакокінетичних параметрів субстанцій та лікарських засобів *in vivo*. Нормативне регулювання принципів біоетики та деонтології при проведенні науково-дослідної роботи за спеціалізацією «Фармакологія». Правила поводження з тваринами.

Змістовий модуль 2. Засоби, що впливають на нервову систему.

Засоби, що діють в ділянці холінергічних синапсів. Класифікація (холіноміметики, холіноблокатори, антихолінестеразні засоби, реактиватори холінестерази), механізм дії, покази та протипокази до застосування, побічні ефекти кожної групи препаратів.

Засоби, що діють в ділянці адренергічних синапсів. Класифікація (адреноміметики, адреноблокатори, симпатоміметики, симпатолітики), механізм дії, покази та протипокази до застосування, побічні ефекти кожної групи препаратів.

Фармакологія дофамін-, серотонін- та гістамінергічних лікарських засобів. механізм дії, покази та протипокази до застосування, побічні ефекти кожної групи препаратів.

Місцевоанестезуючі препарати. Класифікація. Механізм дії.

Подразнюючі засоби, фармакодинаміка. Механізм їх впливу при патологічних процесах. Застосування. В'язучі, обволікуючі, адсорбуючі засоби. Принцип дії. Покази до застосування.

Класифікація наркозних засобів. Поняття про широту наркотичної дії. Засоби для інгаляційного наркозу та неінгаляційного наркозу. Переваги та недоліки кожного препарату.

Сучасна уява про природу сну. Класифікація снодійних засобів. Можливі механізми дії. Фармакодинаміка. Застосування. Побічні ефекти та протипокази.

Антиконвульсивні засоби, класифікація. Засоби, що використовуються для лікування різних форм епілепсії, епілептичного статусу. Препарати для лікування паркінсонізму. Патогенетичні принципи корекції екстрапірамідних порушень. Особливості дії. Можливі ускладнення.

Фармакологія наркотичних і ненаркотичних анальгетиків. Наркотичні анальгетики та їх класифікація. Механізм дії, показання до застосування. Гостре отруєння морфіном. Антидотна терапія. Налорфін, налоксон. Сучасні принципи знеболення хронічного больового синдрому. Фармакотерапія у хоспісній допомозі.

Ненаркотичні анальгетики. Класифікація за хімічною будовою. Механізм дії, покази до застосування, побічні ефекти. Нестероїдні протизапальні засоби. Механізм дії. Поділ на групи в залежності від хімічної будови. Застосування. Побічні ефекти.

Загальна характеристика нейролептиків. Класифікація, механізм дії. Фармакодинаміка. Покази до застосування. Побічні ефекти. Поняття про нейролептаналгезію. Транквілізатори (антифобічні). Класифікація за хімічною будовою. Механізм дії. Основні ефекти. Особливості дії окремих груп препаратів. Застосування. Ускладнення. Седативні засоби. Класифікація, покази до застосування. Антидепресанти. Класифікація за механізмом дії. Застосування. Ускладнення. Солі літію. Механізм дії. Покази до застосування.

Змістовий модуль 3. Засоби, що впливають на виконавчі органи.

Антиангінальні засоби. Класифікація. Механізм дії, показання та протипоказання до застосування, побічні ефекти. Основні принципи терапії інфаркту міокарду. Антиатеросклеротичні препарати. Класифікація. Механізми дії основних груп. Побічна дія. Показання до застосування у дітей. Антигіпертензивні засоби. Класифікація. Особливості застосування. Препарати для купірування гіпертонічних кризів, серцевої недостатності, керованої гіпотонії. Гіпертензивні засоби. Показання до призначення. Побічна дія. Серцеві глікозиди. Класифікація за особливостями фармакокінетики серцевих глікозидів. Фармакологічні ефекти. Принципи підбору дози глікозиду. Поняття про типи дігіталізації, повну ефективну терапевтичну дозу, квоту елімінації, підтримуючу дозу. Клінічні прояви інтоксикації серцевими глікозидами, їх лікування. Протиаритмічні препарати. Класифікація. Порівняльна характеристика різних препаратів при тахіаритміях та брадіаритміях. Покази до застосування.

Протикашльові та відхаркувальні засоби. Поділ на групи за механізмом дії і показання до застосування. Стимулятори дихання. Основні механізми дії. Порівняльна характеристика препаратів

різних груп. Бронхолітики. Класифікація. Відмінності у механізмі дії середників різних фармакологічних груп. Особливості застосування. Засоби для лікування набряку легень. Принцип дії осмотичних діуретиків, застосування.

Сечогінні препарати: показання та особливості застосування. Класифікація даної групи за силою та механізмом дії. Протиподагричні засоби. Механізм дії. Показання і протипоказання до застосування. Принципи лікування гострого нападу подагри та хронічної гуперурикемії.

Засоби, які впливають на тонус і скоротливу здатність міометрію. Класифікація. Фармакодинаміка препаратів, що посилюють ритмічні скорочення матки. Механізми дії. Препарати, що гальмують скоротливість міометрію. Класифікація. Застосування. Препарати для зупинки маткових кровотеч. Порівняльна характеристика.

Лікарські засоби, що впливають на секрецію шлунково-кишкового тракту. Класифікація. Покази до застосування кожної групи. Лікарські засоби, які впливають на моторику шлунка та кишечника. Фармакологічні групи. Особливості механізму дії окремих препаратів. Показання до призначення. Послаблюючі середники. Класифікація. Механізм дії. Показання до застосування. Жовчогінні середники. Класифікація. Механізм дії кожної групи препаратів. Показання і протипоказання до застосування. Принципи терапії. Поняття про гепатопротектори. Класифікація їх за механізмом дії. Застосування. Засоби, для лікування і профілактики дисбіозу Біологічноактивні добавки, їх роль та місце. Ферментні і антиферментні лікарські засоби.

Змістовий модуль 4. Засоби, що впливають на тканинний обмін.

Класифікація засобів, що впливають на згортання крові. Гемостатики, антитромботичні, гемостопи. Механізмом дії, покази до застосування, побічні ефекти, протипокази до кожної групи. Основні критерії їх правильного застосування. Флеботропні лікарські засоби. Загальна характеристика та класифікація засобів, що впливають на тонус вен. Покази, проти покази, побічні ефекти.

Фармакологія препаратів, що стимулюють еритропоез. Механізм терапевтичної дії при анеміях різного походження. Особливості застосування. Препарати, що стимулюють та пригнічують лейкопоез. Механізм дії. Показання до застосування. Побічна дія.

Принципи корекції порушень водно-електролітного балансу. Крово- і плазмозамінні речовини, розчини для парентерального харчування. Використання.

Засоби, що впливають на обмін та баланс мінералів. Препарати для лікування остеопорозу. Препарати металів.

Препарати гормонів гіпофізу. Показання до застосування.

Препарати гормонів прищитоподібних залоз. Дія на організм. Застосування. Взаємозв'язок в дії на обмін кальцію паратиреоїдину і кальцитоніну. Гормони та препарати гормонів щитоподібної залози. Вплив на обмін речовин, органи і системи. Антитиреоїдні препарати. Механізм дії. Застосування.

Препарати інсуліну. Вплив на обмін речовин. Механізм дії. Покази до застосування. Принципи дозування. Ускладнення. Основні принципи лікування цукрового діабету II типу. Синтетичні протидіабетичні середники. Механізм дії. Показання до застосування.

Препарати естрогенних та гестагенних жіночих статевих гормонів. Загальна характеристика. Вплив на організм. Застосування. Можливі ускладнення. Гормональна контрацепція. Препарати чоловічих статевих гормонів. Вплив на організм. Показання до застосування. Анаболічні стероїди. Особливості дії. Застосування.

Гормони кори наднирників. Класифікація. Глюкокортикоїди і їх синтетичні замінники. Вплив на обмін речовин, фармакологічні ефекти. Терапевтичне значення і застосування. Особливості фармакотерапії глюкокортикостероїдами. Побічні ефекти при застосуванні глюкокортикоїдів. Синдром відміни. Заходи профілактики. Глюкокортикоїдні препарати для місцевого застосування. Препарати мінералокортикоїдних гормонів. Вплив на обмін води, солей. Показання до застосування. Антагоністи мінералокортикоїдів.

Ферментні та антиферментні препарати, що впливають на білки, сполучну тканину, фібринолітичну систему крові. Джерела отримання. Застосування.

Поняття про вітаміни. Класифікація препаратів водо- і жиророзчинних вітамінів. Показання до застосування. Ретиноїди та їх застосування в медичній практиці. Препарати простагландинів. Питання фармакології спорту. Фармакологія препаратів антиоксидантів та антигіпоксантів.

Поняття про імуномодулятори. Засоби, що впливають на імунні процеси. Класифікація. Застосування. Фармакологія препаратів цитокінів. Антигомотоксичні лікарські засоби.

Змістовий модуль 5. Хіміотерапевтичні та протипухлинні засоби. Радіопротектори. Принципи лікування гострих отруєнь.

Поняття про дезинфікуючі і антисептичні засоби. Вимоги. Особливості дії кожної групи. Застосування.

Загальні принципи хіміотерапії. Класифікація хіміотерапевтичних засобів. Похідні 8-оксихінолінів, фторхінолону, нітрофурану. Особливості механізму та спектру протимікробної дії. Показання до застосування. Можливі ускладнення. Сульфаніламідні препарати. Залежність між хімічною будовою та дією. Спектр та механізм дії. Поділ на групи. Принципи дозування. Ускладнення. Показання до застосування.

Класифікація антибіотиків за хімічною структурою та механізмом дії. Спектр та механізм дії, покази до застосування, побічні ефекти та протипокази до основних груп антибіотиків.

Противірусні засоби. Спрямованість та механізм дії противірусних препаратів. Застосування. Біологічне значення, властивості і застосування інтерферону. Використання противірусних засобів. Сучасні схеми лікування синдрому набутого імунodefіциту. Протигрибкові препарати. Відмінності їхнього спектру дії. Особливості фармакокінетики. Показання до застосування. Можливі ускладнення. Протитуберкульозні засоби. Поділ на групи. Загальні принципи застосування. Класифікація. Фармакологічна характеристика високоефективних протитуберкульозних препаратів. Особливості застосування. Протипротозойні засоби. Характеристика окремих препаратів. Особливості використання. Можливі ускладнення. Протигельмінтні препарати. Класифікація. Особливості дозування та використання. Порівняльна характеристика. Механізм дії. Побічна дія.

Антибластомні засоби, значення. Класифікація засобів, ускладнення при призначенні протибластомних засобів. Характеристика алкілюючих препаратів та засоби рослинного походження, що володіють протипухлинною дією. Ускладнення, їхнє попередження та лікування. Терапія супроводу. Протипухлинні антибіотики, гормональні та ферментні препарати. Фармакодинаміка. Механізм дії. Застосування. Найбільш раціональні комбінації протибластомних засобів. Радіопротектори та засоби, що сприяють виведенню радіонуклідів з організму. Особливості дії. Застосування.

Основні принципи терапії гострих отруєнь ліками при попаданні їх *per os*, слизові оболонки, шкіру, верхні дихальні шляхи. Загальні принципи терапії гострих отруєнь ліками. Принципи надання фармакотерапевтичної допомоги при резорбтивній дії отрут. Антidotна та антагоністична терапія при резорбтивній дії отрут. Ентеросорбенти: класифікація, механізми дії, особливості призначення. Токсикологія. Визначення. Предмет та завдання, її основні напрямки та місце серед інших медичних та біологічних дисциплін.

. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Загальна фармакологія. Фармакодинаміка та фармакокінетика як основні складові загальної фармакології	26		18	8
Тема 1. Основні принципи загальної фармакології. Основні принципи дії лікарських засобів. Поняття про рецепторні та медіаторні механізми дії ліків, рецепторні та транспортні системи, ензими та вторинні месержери. Нанотехнології у фармакології	8		4	4
Тема 2. Види дії ліків при сумісному застосуванні. Поняття про синергізм та антагонізм. Використання їх в медицині. Поняття про безпеку ліків. Індивідуальна чутливість організму до ліків. Побічна дія препаратів. Лікарська залежність та її соціальна значимість.	6		4	2
Тема 3. Фармакокінетика. Основні етапи: всмоктування, розподіл, метаболізм та елімінація препаратів. Основні	6		4	2

	параметри фармакокінетики. Хронофармакологія. Фармакогенетика				
Тема 4.	Основні засади належної лабораторної практики (GLP) при створенні та вивченні нових лікарських засобів	4		4	
Тема 5.	Підсумкове заняття «Загальна фармакологія. Основи проведення доклінічних досліджень лікарських засобів»»	2		2	
	Змістовий модуль 2. Засоби, що впливають на нервову систему	26		12	14
Тема 6.	Фармакологія засобів, що впливають на вегетативну нервову систему. Фармакологія дофамін-, серотонін- та гістамінергічних лікарських засобів.	8		4	4
Тема 7.	Фармакологія засобів, що пригнічують центральну систему нервову систему. Фармакологія антиконвульсивних препаратів. Засоби для лікування паркінсонізму. Фармакологія антидепресантів. Психоаналептики. Психодислептики.	14		4	10
Тема 8.	Фармакологія наркотичних і ненаркотичних анальгетиків. Сучасні принципи знеболення хронічного больового синдрому. Фармакотерапія у хоспісній допомозі.	2		2	
Тема 9.	Підсумкове модульне заняття «Засоби, що впливають на нервову систему»	2		2	
	Змістовий модуль 3. Засоби, що впливають на виконавчі органи	42		26	16
Тема 10.	Фармакологія засобів, що впливають на серцево-судинну систему. Кардіо- та церебропротектори. Гіполіпідемічні (протиатеросклеротичні) засоби.	14		6	8
Тема 11.	Фармакологічний супровід невідкладних ситуацій при серцево-судинній патології: гострий інфаркт міокарда, набряк легень, гіпертонічний криз тощо.	4		4	
Тема 12.	Фармакологія засобів, що впливають на дихальну систему.	4		4	
Тема 13.	Фармакологія сечогінних та засобів, що впливають на тонус міометрію	4		4	
Тема 14.	Фармакологія засобів, для лікування патології кишково-шлункового тракту. Засоби, для лікування і профілактики дисбіозу. Біологічно активні добавки, їх роль та місце. Ферментні і антиферментні лікарські засоби.	14		6	8
Тема 15.	Підсумкове модульне заняття «Засоби, що впливають на виконавчі органи»	2		2	
	Змістовий модуль 4. Засоби, що впливають на тканинний обмін	60		18	42
Тема 16.	Фармакологія засобів, що впливають на систему крові. Флеботропні (венотропні) лікарські засоби. Препарати металів Крово- і плазмозамінники. Препарати для парентерального харчування	14		4	10
Тема 17.	Препарати гормонів та антигормональні лікарські засоби. Синтетичні цукрознижувальні засоби. Гормонопрепарати гіпофізу і гіпоталамусу ті їх анатагоністи. Фармакологія контрацептивних лікарських засобів. Засоби для лікування та профілактики остеопорозу.	16		4	12

Тема 18. Протиалергічні лікарські засоби. Імунотропні лікарські засоби. Біотехнологічні препарати. Фармакологія препаратів цитокінів та простагландинів. Антигомотоксичні лікарські засоби.	12		4	8
Тема 19. Препарати вітамінів та вітаміноподібні засоби. Антивітаміни. Ретиноїди та їх застосування в медичній практиці. Питання фармакології спорту. Адаптогени, актопротектори, допінги. Фармакологія препаратів антиоксидантів та антигіпоксантів	16		4	12
Тема 20. Підсумкове модульне заняття «Засоби, що впливають на тканинний обмін»	2		2	
Змістовий модуль 5. Хіміотерапевтичні та протипухлинні засоби. Радіопротектори. Принципи лікування гострих отруєнь	26		16	10
Тема 21. Фармакологія антибіотиків	4		4	
Тема 22. Засоби для боротьби зі збудниками інфекційних захворювань (протівірусні, протигрибкові, протипротозойні, протитуберкульозні). Лікування синдрому набутого імунodefіциту.	8		4	4
Тема 23. Фармакологія протипухлинних засобів. Терапія супроводу. Радіопротектори.	10		4	6
Тема 24. Невідкладна терапія при гострих отруєннях.	2		2	
Тема 25. Підсумкове заняття «Хіміотерапевтичні та протипухлинні засоби»	2		2	
Разом годин	180		90	90
Педагогічна практика	60			
Медична практика	60			
Всього годин	300			

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Основні принципи загальної фармакології. Основні принципи дії лікарських засобів. Поняття про рецепторні та медіаторні механізми дії ліків, рецепторні та транспортні системи, ензими та вторинні месержери	4
2.	Види дії ліків при сумісному застосуванні. Поняття про синергізм та антагонізм. Використання їх в медицині. Поняття про безпеку ліків. Побічна дія препаратів	4
3.	Фармакокінетика. Основні етапи: всмоктування, розподіл, метаболізм та елімінація препаратів. Основні параметри фармакокінетики.	4
4.	Основні засади належної лабораторної практики (GLP) при створенні та вивченні нових лікарських засобів	4
5.	Підсумкове заняття «Загальна фармакологія. Основи проведення доклінічних досліджень лікарських засобів»»	2
6.	Фармакологія засобів, що впливають на вегетативну нервову систему.	4
7.	Фармакологія засобів, що пригнічують центральну нервову систему.	4
8.	Фармакологія наркотичних і ненаркотичних анальгетиків	2
9.	Підсумкове модульне заняття «Засоби, що впливають на нервову систему»	2

10.	Фармакологія засобів, що впливають на серцево-судинну систему.	6
11.	Фармакологічний супровід невідкладних ситуацій при серцево-судинній патології: гострий інфаркт міокарда, набряк легень, гіпертонічний криз тощо.	4
12.	Фармакологія засобів, що впливають на дихальну систему.	4
13.	Фармакологія сечогінних та засобів, що впливають на тонус міометрію	4
14.	Фармакологія засобів, для лікування патології кишково-шлункового тракту.	6
15.	Підсумкове модульне заняття «Засоби, що впливають на виконавчі органи»	2
16.	Фармакологія засобів, що впливають на систему крові.	4
17.	Препарати гормонів та антигормональні лікарські засоби. Синтетичні цукрознижувальні засоби.	4
18.	Протиалергічні лікарські засоби. Імунотропні лікарські засоби. Біотехнологічні препарати	4
19.	Препарати вітамінів та вітаміноподібні засоби. Антивітаміни.	4
20.	Підсумкове модульне заняття «Засоби, що впливають на тканинний обмін»	2
21.	Фармакологія антибіотиків.	4
22.	Засоби для боротьби зі збудниками інфекційних захворювань (протівірусні, протигрибкові, протипротозойні, протитуберкульозні)	4
23.	Фармакологія протипухлинних засобів. Терапія супроводу	4
24.	Невідкладна терапія при гострих отруєннях.	2
25.	Підсумкове заняття «Хіміотерапевтичні та протипухлинні засоби»	2
	Усього годин	90

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Нанотехнології у фармакології	4
2.	Індивідуальна чутливість організму до ліків.	2
3.	Фармакогенетика і хронофармакологія	4
4.	Фармакологія дофамін-, серотонін- та гістамінергічних лікарських засобів.	4
5.	Фармакологія антиконвульсивних препаратів. Засоби для лікування паркінсонізму.	4
6.	Фармакологія антидепресантів.	4
7.	Психоаналептики. Психодислептики.	2
8.	Церебро- та кардіопротектори	4
9.	Гіполіпідемічні (протиатеросклеротичні) засоби.	4
10.	Засоби, для лікування і профілактики дисбіозу	2
11.	Ферментні і антиферментні лікарські засоби.	4
12.	Біологічно активні добавки, їх роль та місце.	2
13.	Флеботропні (венотропні) лікарські засоби.	4
14.	Крово- і плазмозамінники. Препарати для парентерального харчування	4
15.	Гормонопрепарати гіпофізу і гіпоталамусу ті їх анатагоністи.	4
16.	Фармакологія контрацептивних лікарських засобів.	4
17.	Засоби для лікування та профілактики остеопорозу.	4
18.	Антигомотоксичні лікарські засоби.	4
19.	Фармакологія препаратів цитокінів та простагландинів	4

20.	Ретиноїди та їх застосування в медичній практиці.	4
21.	Питання фармакології спорту. Адаптогени, актопротектори, допінги.	4
22.	Фармакологія препаратів антиоксидантів та антигіпоксантив	4
23.	Лікування синдрому набутого імунodefіциту.	4
24.	Радіопротектори.	4
25.	Попередження побічної дії протипухлинних лікарських засобів. Терапія супроводу.	2
	Усього годин	90

6. Медична (лабораторна) практика здійснюється під час роботи в Науково-дослідній лабораторії доклінічного вивчення фармакологічних речовин

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Основні принципи доклінічних досліджень лікарських засобів та активних субстанцій. Сучасні принципи та методи пошуку лікарських засобів.	2
2.	Нормативне регулювання принципів біоетики та деонтології при проведенні науково-дослідної роботи за спеціалізацією «Фармакологія».	2
3.	Підготовка та ведення документації при плануванні та виконанні науково-дослідної роботи зі спеціалізації «Фармакологія».	6
4.	Моделювання експериментальної патології.	10
5.	Проведення експериментальних досліджень	30
6.	Статистична обробка та аналіз отриманих результатів	10
	Усього годин	60

7. Педагогічна практика здійснюється під час роботи на кафедрі

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Відвідування практичних занять	10
2.	Відвідування лекцій	10
3.	Підготовка та проведення практичного заняття	10
4.	Участь в проведенні підсумкових занять (комп'ютерна частина)	6
5.	Допомога в підготовці мультимедійної презентації лекції	8
6.	Допомога в розробці методичних матеріалів для аудиторної та самостійної позааудиторної підготовки студентів	8
7.	Поповнення баз тестових і ситуаційних завдань згідно баз «Крок» та іншомовних тестових джерел	8
	Усього годин	60

8. Індивідуальні завдання

- опрацювання літературних джерел з обраної теми науково-дослідної роботи;
- планування та проведення експериментальних досліджень по обраній науковій темі;
- обробка та аналіз отриманих експериментальних даних;
- оприлюднення отриманих даних на наукових форумах (виступи з доповідями, публікація тез);
- підготовка і публікація наукових статей, раціоналізаторських пропозицій, патентів.

9. Методи навчання

- вербальні (пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж, консультація);
- наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація);
- практичні (проведення експерименту, проведення практичного заняття зі студентами);
- пояснювально-ілюстративні або інформаційно-рецептивні (надання готової інформації науковим керівником та її засвоєння аспірантами);
- частково-пошуковий або евристичний (оволодіння окремими елементами пошукової діяльності: науковий керівник формулює проблему, аспіранти – гіпотезу);
- дослідницько-інноваційний (організація науковим керівником пошукової творчої діяльності аспірантів шляхом постановки нових проблем і проблемних завдань).
- ознайомлення з нормативною базою щодо принципів доброчесності

Заняття з аспірантами проводять у вигляді практичних занять, індивідуального консультування. Аспірантам пропонується певний об'єм матеріалу для самостійного опанування з подальшим обговоренням з викладачем та контролем засвоєного.

Важливою складовою навчання є науково-дослідна робота: теоретичне вивчення основних методик доклінічних досліджень речовин та препаратів, планування і складання протоколів, проведення експериментальних досліджень в лабораторії кафедри фармакології разом з керівником або іншими співробітниками кафедри, а потім і самостійно. Стажування та проведення експериментальних досліджень на базі інших лабораторій Вінницького національного медичного університету, а також інших науково-дослідних та вищих навчальних закладів. Участь у роботі наукових форумів, в т.ч. і з виступами, оприлюднення отриманих результатів науково-дослідної роботи у фаховій вітчизняній та світовій літературі, оформлення патентів, свідоцтв про винаходи та ін. Залучення аспірантів до міжнародно визнаних курсів та освітніх ресурсів.

Також до навчального процесу включено відвідування лекцій з фармакології для студентів, що читають викладачі кафедри фармакології, та проведення практичних занять з фармакології зі студентам Вінницького національного медичного університету.

10. Методи контролю

- за охоптом аспірантів: фронтальний, індивідуальний, парний, груповий;
- за способом реалізації: усний, письмовий;
- за використанням засобів навчання: контроль за допомогою друкованих засобів та комп'ютерних систем у тому числі з підтримкою мультимедійних файлів
- за способом організації: контроль науковим керівником, відділом аспірантури та докторантури, взаємоконтроль, самоконтроль;

Навчальна діяльність аспіранта контролюється на практичних заняттях під час поточного контролю відповідно до конкретних цілей та під час індивідуальної роботи з викладачем. Підсумковий контроль засвоєння кожного розділу, контроль практичних навичок здійснюється по його завершенню, а також під час проведення іспиту.

Засоби діагностики рівня підготовки до практичних занять:

- усне опитування,
- письмовий тестовий контроль,
- вирішення фармакотерапевтичних задач із виписуванням препаратів у необхідній лікарській формі у вигляді рецептів,
- розв'язування ситуаційних задач,
- визначення належності препаратів до фармакологічної групи із зазначенням можливих показів до застосування,
- комп'ютерний контроль
- іспит (усне опитування за білетами)

Контроль науково-дослідної роботи проводиться у кількох формах:

- поточний контроль – науковим керівником оцінюється якість і кількість проведених досліджень, об'єм опрацьованих літературних джерел, надається допомога при виникненні проблемних ситуацій в роботі та при плануванні подальших досліджень;

- проміжний та кінцевий контроль – звітування аспіранта про виконану роботу на засіданні кафедри фармакології та при атестуванні відділом аспірантури та докторантури Вінницького національного медичного університету (кілька разів на рік).

Контроль *педагогічної роботи* аспіранта проводить завідувач кафедри фармакології ВНМУ та науковий керівник.

За умов успішного завершення курсу та досягнення мети й завдань навчання аспірант отримує сертифікат, у якому зазначено назву навчального курсу, перелік набутих навичок та вмінь, а також рівень їх опанування.

11. Форма підсумкового контролю успішності навчання включає:

- підсумковий комп'ютерний тестовий контроль (включає ситуаційні задачі з фармакології)
- іспит (усне опитування за білетами)
- проведення відкритого практичного заняття з фармакології зі студентами третього курсу ВНМУ згідно календарного плану практичних занять;
- звіт за матеріалами наукової роботи (на засідання кафедри)

12. Форма поточного контролю успішності навчання.

Оцінка з дисципліни визначається з урахуванням поточної навчальної діяльності здобувача вищої освіти із відповідних тем за традиційною 4-бальною системою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) з подальшим перерахунком у багатобальну шкалу.

Оцінка "відмінно" виставляється у випадку, коли здобувач вищої освіти знає зміст заняття у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; вільно виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує ідеї.

Оцінка "добре" виставляється за умови, коли здобувач знає зміст заняття та добре його розуміє, відповіді на питання дає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання аспірант відповідає без помилок; виконує практичні завдання, відчуваючи складнощі лише у найважчих випадках.

Оцінка "задовільно" ставиться здобувачу на основі його знань всього змісту заняття та при задовільному рівні його розуміння. Здобувач спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; виконує практичні завдання, відчуваючи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння здобувача не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Оцінювання самостійної роботи.

Оцінювання самостійної роботи аспірантів здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному практичному занятті.

Критерії оцінювання

Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (200 балів) для дисциплін, що закінчуються заліком та Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (120 балів) для дисциплін, що закінчуються підсумковим модульним контролем (ПМК), прийнятих рішенням Вченої ради ВНМУ протокол №2 від 28.09.10.

Інструкція оцінювання іспитів та диференційних заліків згідно рішення Вченої Ради ВНМУ від 27.09.2012 р. (в основних положеннях з організації навчального процесу).

Підсумковий модульний контроль є іспитом, що проводиться після завершення вивчення курсу навчальної дисципліни. Іспит передбачає написання лексично-граматичного тексту, бесіду з тем професійного спрямування, вивчених протягом курсу, і повідомлення про власне наукове дослідження. Максимальна кількість балів, яку може отримати здобувач під час іспиту, складає 80. Підсумковий контроль вважається зарахованим, якщо аспірант набрав не менше 50 балів.

Поточна успішність вираховується за весь курс вивчення дисципліни, середня оцінка переводиться у бали згідно 120-бальної шкали.

Бали за іспит додаються до балів за поточну навчальну діяльність. Отримані бали відповідають фіксованій шкалі оцінок: : оцінка «5» 200-180 бал, оцінка «4» - 179-160 балів, оцінка «3» 159-122 бали.

13. Методичне забезпечення

- мультимедійні презентації, тексти лекцій;
- плани та методичні розробки для практичних занять та самостійної роботи аспірантів;
- банк питань та тестових завдань, фармакотерапевтичних та ситуаційних задач для поточного, проміжного та кінцевого контролю знань та вмінь здобувачів.

14. Рекомендована література

Базова література

1. Фармакологія. Підручник для студентів медичних факультетів / Чекман І.С., Горчакова Н.О., Казак Л.І. [та ін.]; за ред. проф. І. С. Чекмана. – Вінниця, Нова книга, 2017. – 784 с.
2. Фармакологія. Підручник для студентів медичних факультетів / Чекман І.С., Горчакова Н.О., Казак Л.І. та ін. – Вінниця, Нова книга, 2011. – 784 с.
3. Фармакологія в допомогу студенту, провизору и врачу : учебник-справочник / С. М. Дроговоз, С. Ю. Штрыголь, Е. Г. Щекина. – Х.: Титул, 2018. – 640 с.
4. Дроговоз С.М., Штрыголь С.Ю., Щекина Е.Г. Фармакологія. – Харьков.: ООО «Научно-производственная фармацевтическая компания «ЭЙМ», 2013. – 900 с..
5. Фармакологія. Підручник / Посохова К.А., Скакун М.П. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – 740 с.
6. Основи лікарської рецептури : навч. посібник / за ред. К.А.Посохової, О.М.Олещук. - Тернопіль: ТДМУЮ 2015. – 92 с.
7. Медична рецептура: Навчальний посібник / Т. О. Дев'яткіна, Е. Г. Колот, Р.В.Луценко. – 3-е вид., перероб. і доп.- 2013. –104с.
8. Киричок Л.Т. та ін. Лікарська рецептура. – Харків: Гриф, 2003. – 224 с.
9. Харкевич Д.А. Фармакологія. - Москва: ГЭОТОР-МЕДИА, 2008. - 750с.
10. Pharmacology : textbook / V. V. Bobyrov, T. J. Devyatkina, O.M. Vazhnicha, V. M. Rhrstyuk. – Vinnitsya : Nova Knyha Publishers, 2015. – 520 p.
11. Checkman I., Gorchacova N., Panasenko N., Bekh P. Pharmacology. – Vinnytsya: Nova Knyha Publishers, 2006. – 385 p.
12. Checkman I.S., Stepanyuk G.I., Gorchacova N.A. Pharmacology. General prescription. - Vinnytsya: Nova Knyha Publishers, 2010. – 200 p.
13. Stephanov O., Kucher V. Pharmacology with General Prescription. – K.: «Book-plus». - 2011. – 336 p.
14. Voloshchuk N.I. General prescriptions and main production forms for drugs of different pharmacological groups. – Textbook. – Vinnitsa, 2008. – 51 p.
15. Доклінічні дослідження лікарських засобів : метод. рек. за ред. чл.-кор. АМН України О.В. Стефанова. – К.: Авіценна, 2001. – 528 с.
16. Руководство по проведению доклинических исследований лекарственных средств. Часть первая / Под ред Миронова А.Н. — М.: Гриф и К, 2012. — 944 с.
17. Руководство по экспериментальному (доклиническому) изучению новых фармакологических веществ / под общей ред. Р.У. Хабриева. – М. : ОАО «Издательство №Медицина№, 2005. – 832 с.

Допоміжна література

1. Дроговоз С.М., Гудзенко А.П., Бутко Я.А. Побочное действие лекарств: учебник-справочник. – Х.: «СИМ», 2010. – 480 с.

2. Зозуля І.С., Мартинюк В.Ю., Майструк О.А. Нейропротектори, ноотропи, нейрометиболіти в інтенсивній терапії уражень нервової системи– Київ: Інтермед, 2005. – С. 7–21; 26–127.
3. Фармацевтична енциклопедія. – Харків, НФаУ, 1999–2015. – ООО «МОРИОН» public@morion.ua
4. Галенко-Ярошевский П. А., Чекман И. С., Горчакова Н. А. Очерки фармакологических средств метаболической терапии. – М: Медицина, 2001. – 239 с.
5. Головенко Н. Я. Кравченко И. А. Биохимическая фармакология препаратов. – Одесса: Экология, 2007. – 360 с.
6. Компендиум. Лекарственные препараты – К., Морион, 2015.
2. Кресюн В. И., Бажора Ю. И. Фармакокинетические основы взаимодействия организма и лекарств. – Одесса: Одеский медуниверситет. 2007. – 163 с.
3. Лукьянчук В.Д. Механизмы действия лекарственных средств. - Луганск, 1997.-81 с.
4. Машковский М.Д. Лекарственные средства. 1-й та 2-й том. – Москва, ООО «Новая волна», 2009.
5. Основы клинической фармакологии и рациональной фармакотерапии (Руководство для практикующих врачей) /Под общей редакцией Ю.Б. Белоусова, М.В. Леоновой// Москва, ОАО Изд-во «Бионика». – 2002. – 357 с.
6. Сергеев П.В., Галенко-Ярошевський П.А., Шимановский Н.Л. Очерки биохимической фармакологии. – Москва: РЦ «Фармединфо», 1996. – 384 с.
7. Basic & Clinical Pharmacology / Bertram G. Katzung, Susan B. Masters, Anthony J. Trevor. – McGraw Hill Lange – P. 1245
8. Lippincott's Illustrated Reviews: Pharmacology / Richard A. Harvey, Pamela C. Champe. – Wolters Kluwer – 2015. – 680p.
9. Bertram G. Katzung. Basic and Clinical Pharmacology. – 2001
10. Godovan V.V. Pharmacology in pictures and schems. – Odessa : The Odessa National Medical University, 2011. – 272 p.
11. Pharmacology: textbook / D. A. Kharkevitch. – М. : ГОЭТАР-Медиа, 2017. – 686 p.
12. Medical pharmacology / K.D Tripathi. – Jaypee Brothers Medical Publishers (P) LTD – P. 940
13. Pharmacology / H. B. Rang, J. M. Ritter, R. J. Flower, G. Ynderson. – Esilver LTD, 2016. – P. 530-536.

15. Електронні ресурси:

Адреса сайту кафедри: www.vnmu.edu.ua / кафедри / кафедри теоретичного профілю / кафедра фармакології / аспіранту

Адреса бібліотеки: library.vsmu.edu.ua

1. Нормативно-директивні документи МОЗ України (стосовно лікарських засобів): <http://mozdocs.kiev.ua>
2. Компендиум : лекарственные препараты: <https://compendium.com.ua/>
3. Piluli: медицина от А до Я: <https://www.piluli.kharkov.ua/>
4. Фармакология в помощь студенту, провизору и врачу : учебник-справочник / С. М. Дроговоз, С. Ю. Штрыголь: https://studbooks.net/75707/meditsina/farmakologiya_na_pomosch_vrachu_provizoru_studentu
5. Сайти фахових видань, електронних міжнародних баз даних (наприклад, PubMed - <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>, та ін.)